

## The Famous Czechoslovak Legion

### Abstrakt:

*Československé legie byly zahraničním revolučním vojskem vzniklým za první světové války, bez nichž by nebylo samostatného demokratického československého státu. Bez zahraničního politického, diplomatického a vojenského odboje Národní rady československé, vedené prof. dr. Tomášem Garriquem Masarykem, doc. dr. Edvardem Benešem a generálem dr. Milanem Rastislavem Štefánikem, nebylo by československých legií. Legionáři v drtivé většině zachovali věrnost v nejtěžších chvílích českého a slovenského národa za druhé světové války, i po válce. Národ od února 1948, reprezentovaný především Komunistickou stranou Československa, ale nezachoval věrnost jim.*

### Abstract:

*The Czechoslovak Legion was a revolutionary armed force formed abroad that had come into being during World War I. It is said that without this force, there would be no independent Czechoslovakia. Without a foreign political, diplomatic and military resistance of the Czechoslovak National Council, headed by Prof. Dr. Tomáš Garrigue Masaryk, Doc. Dr. Edvard Beneš, and Brig. Gen. Milan Rastislav Štefánik, there would be no Czechoslovak Legion. Even in the hard times, the large majority of legionnaires were always true to the Czech and the Slovak nation during World War II, and after the war. But after the February 1948, those nations, officially represented by the Communist Party of Czechoslovakia, were not true to them.*

### Klíčová slova:

Světová válka, rakousko-uherská monarchie, legie, legionáři, samostatný československý stát, Národní rada československá, bitva u Zborova, transsibiřské magistrála, Masaryk, Beneš, Štefánik, prezident Wilson.

### Key words:

World war, Austro-Hungarian monarchy, legion, legionnaires, the independent Czechoslovak state, Czechoslovak National Council, battle of Zborov, Trans-Siberian Railway, Masaryk, Beneš, Štefánik, president Wilson.

## Prolog

Byl slunečný den 1. května roku 1968. Před tribunou na Moravském náměstí v Brně (tehdejší Rudém náměstí) v čele prvomájového průvodu v několika řadách se vztyčenými hlavami, ve slavnostních uniformách defilovali českoslovenští legionáři, příslušníci ruských, francouzských i italských legií. Na tribuně stál, mával a pozdravoval průvod předseda Národního shromáždění Československé socialistické republiky Josef Smrkovský. Z reproduktorů namísto obvyklého „Ať žije Sovětský svaz“ se za současného pozdravného volání přihlížejících a mávání přihlížejícího špalíru československými vlajčkami ozvalo „Před tribunou procházejí českoslovenští legionáři. Ať žijí naši osvoboditelé!“. Na atmosféru tohoto výjimečného 1. máje nelze zapomenout. Atmosféru dokumentují i slova Josefa Smrkovského: „Lidi, máte teď vládu odborníků, můžete být spokojeni!“ Mluvil ze srdce k srdcím snad všech.

Několik dní před tímto Prvním májem se mně, mladému kantorovi, dostalo od okresního školního inspektora té cti, že jsem byl vybrán a požádán, abych se svým tábornickým oddílem, který jsem vedl, přivítal v Brně před Novou radnicí nově zvoleného prezidenta ČSSR armádního generála Ludvíka Svobodu. Aniž bych si tehdy byl vědom čehokoliv o diplomatickém protokolu, tento protokol jsem porušil, když jsem neplánovaně předstoupil před kolem mne procházejícího prezidenta se svou suitou a zcela upřímnými, předem nepřipravenými slovy ho přivítal v Brně. Prezident mně silně stiskl ruku a já si dodnes tohoto stisku ruky bývalým československým legionářem, jedním z představitelů zahraničního odboje za doby druhé světové války, hluboce vážím.

Jednalo se o výjimečný rok ve čtyřicetileté předlistopadové historii našeho státu, v němž události i činy počaly být označovány, pojmenovávány i charakterizovány podle skutků i jejich skutečného významu. V tomto roce pro žáky studenty středních škol byly vypracovány a vydány nové učebnice dějepisu, v nichž historická interpretace faktů novodobé historie našeho státu dostala přednost před dezinformační interpretací ideologickou. Podle těchto učebnic se učilo velice krátce; ve druhém pololetí školního roku 1967/1968, ve školním roce 1968/1969, a někteří z nás ještě ve školním roce 1969/1970. Poté opět v celé společnosti, v důsledku perfidního jednání pěti „spřátelených spojeneckých“ států v čele se Sovětským svazem a následného politického kurzu ČSSR oficiálně nazvaného procesem normalizace, se interpretace historických událostí především souvisejících s bojem za národní a státní nezávislost českého a slovenského národa a jejich hodnocení i hodnocení jejich nositelů a účastníků, prakticky vrátily do intencí před rokem 1968.

O stěžejní úloze československých legionářů při konstruování Československé republiky úspěšným zapojením se do vojenských operací po boku dohodových států proti státům Trojspolku, se vesměs mlčelo. Československé legie na Rusi byly označeny za reakční sílu bojující proti Rudé armádě, vojenské síle revolučního bolševického Ruska. Terminologicky mnohdy tito znalci dějin dokonce konstatovali, že československé legie v Rusku bojovaly proti Sovětskému svazu, zapomínajíce nebo nevědouce, že ukončily svou činnost v Rusku.

Jak vznikaly československé legie, jaké bylo jejich poslání a jaký byl jejich význam pro vznik Československé republiky?

## 1. Vznik legií

### *Preamble*

*My, vojáci starého prvního pluku,  
pod naším praporem sklonivše skrář  
věrně a čestně přísaháme:  
Za československý lid,  
za vbitou na kříž naši zemi  
my budem se bít! [1]*

### 1.1 Národnostní složení armády Jeho císařského Veličenstva

Z celkového počtu příslušníků ozbrojených sil Rakouska-Uherska tvořili téměř 13 % Češi. Pokud se týkalo aspirantů a důstojníků rakousko-uherské armády, činil podíl Čechů 11-12 %. Dá se říci, že podíl Čechů na celkovém počtu příslušníků ozbrojených sil rakousko-uherské armády zhruba odpovídal poměru českého obyvatelstva na celkovém počtu obyvatelstva monarchie. Důstojníků z povolání české národnosti však bylo proti celkovému počtu důstojnictva rakousko-uherské armády pouze 5 %. Přestože převážná většina důstojnictva rakousko-uherské armády (RUA) byli Němci, nedá se z tohoto samotného faktu vyvodit jednoznačný závěr národnostního útisku. Důstojník v rakouské armádě nebyl ani tak Čech nebo Němec, ale Rakušan.

Přestože vojenské povely byly jednotné v němčině, příslušnost k důstojnickému sboru, ostatně stejně tak jako příslušnost poddůstojnictva i mužstva nebyly příslušností národní, ale státní. Oficiálně v RUA neexistovali Češi a Němci, ale Rakušané. Uvedené však neznamená, že by mezi Čechy a Němci oficiálně neexistovalo určité historicky podmíněné napětí. Komplikované vztahy byly i mezi Čechy a vídeňským dvorem. Spravedlivě je třeba uvést, že císař František Josef I. (1830-1916), jenž je v podstatě až do současnosti našimi občany vnímán především pejorativně, byl na straně druhé většinou svých poddaných (Čechy nevyjímaje) vnímám jako poslední instance spravedlnosti, k níž se obraceli ve slyšeních, jež pravidelně týdně poskytoval, že tento císař se poctivě snažil zmírňovat napětí mezi národy své monarchie, především mezi Čechy a Němci.

V uvedené souvislosti je vhodné uvést skutečnost, jež obecně snad ani není známa, že malý Franci, jak byl jako dítě budoucí císař důvěrně oslovován, se krom němčiny a maďarštiny (a jiných jazyků) učil česky, a že češtinu velice slušně ovládal a v případě vhodného uplatnění česky i mluvil.

### 1.2 Vznik (první) světová války

Dne 28. června roku 1914 byl srbskými nacionalisty v srbském Sarajevu úspěšně spáchán atentát na následníka rakousko-uherského trůnu, arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este (1863-1914) – prasynovce vládnoucího císaře – a jeho manželku Žofii. V odvetu na to,

pod vlivem válečtivého německého císaře Viléma II. (1859-1941), po nesplnění ultimátu Srbsku, vyhláší dne 28. července roku 1914 Rakousko-Uhersko Srbsku válku.

Události nabraly hektický spád. 29. července 1914 vyhlásilo Rusko částečnou a 30. července 1914 všeobecnou mobilizaci proti Rakousku-Uhersku, 1. srpna 1914 vyhlásilo Německo Rusku válku a bezprostředně nato, 3. srpna 1914, vyhlásilo válku Francii. Velká Británie po vpádu německých vojsk do Belgie (2. 8. 1914) vyhlásila 4. srpna 1914 válku Německu. 6. srpna 1914 vyhlásilo Rakousko-Uhersko válku Rusku a Srbsko Německu, Černá Hora 7. srpna Rakousko-Uhersku a 11. srpna Německu, 11. srpna Francie a 13. srpna 1914 Velká Británie vyhlásily válku Rakousko-Uhersku, Japonsko po ultimátu ze dne ze dne 15. srpna vyhlásilo 23. srpna válku Německu a 27. srpna Rakousko-Uhersku. 29. října zahájilo Turecko válečné akce proti Rusku, načež v období 1.-5. listopadu postupně Turecku vyhlásily válku Rusko, Srbsko, Velká Británie a Francie. Neutralitu ve vzniknuvším konfliktu vyhlásily vlády Švédska, Norska, Dánska, Holandska, Španělska, Portugalska, Řecka, Bulharska, Itálie a Rumunska.

Následovala horečná jednání mezi znepřátelenými bloky ústředních mocností (Rakouska-Uherska, Německa a Turecka) na jedné straně a států Dohody (Anglie, Francie a Ruska) na straně druhé, o získání dosud neutrálních zemí na svou stranu za přísliby územních zisků na úkor znepřátelených zemí. Tak příkladně Itálie, již původně vázaly spojenecké závazky s Rakouskem-Uherskem, se po dlouhém váhání přidala v roce 1915 na stranu mocností Dohody; 4. května vypověděla spojeneckou smlouvu s Trojspolkem, mobilizovala a 23. května 1914 vypověděla válku Rakousko-Uhersku, přičemž od 28. května 1914 byla též ve válečném stavu s Německem. Bulharsko uzavřelo 6. září 1914 spojeneckou vojenskou dohodu s Rakouskem-Uherskem a Německem a 23. září 1915 zahájilo mobilizaci proti Srbsku. 6. dubna 1917 vyhlásily Spojené státy americké válku Německu a vstoupily tak do války na straně Dohody. Rakousko-Uhersku vyhlásily Spojené státy americké válku 7. prosince 1917.

### 1.3 Formování legií

Vztah Čechů k válečnému úsilí Rakouska-Uherska byl od samého počátku války vlažný a poté, co se ukázalo, že válka proti Srbsku neskončí rychlým vítězným tažením, ztráty na životech na bojištích začaly drastickým způsobem narůstat, stávala se nálada veřejnosti stále více protihabsburskou. Šířila se protihabsburská provolání, hesla, posměšné slogany jako „Marie Terezie (1717-1780) prohrála Slezsko, František Josef prohraje všecko“.

První vlaky, jež odjížděly na srbskou frontu, byly plny rozjařených mladíků, z nichž mnozí považovali válku za dobrodružnou výpravu, mávajících z oken vlaků na pozdrav s výkřiky jako „utlučeme je čepicemi“ a s přesvědčením, že se vrátí domů „do švestek“. Obyvatelé habsburské monarchie neprošli žádnou válkou od roku 1866 (válka prusko-rakouská), tj. téměř půl století, tedy plně dvě generace. Zpátky z fronty se vracely vlaky plné raněných a zmračených vojáků, kteří vyprávěli o nezměrném válečném utrpení i o neúspěších rakousko-uherské armády. Další vlaky odjíždějící na frontu již byly plny spíše skleslých než bojovým duchem prodchnutých nadšených mužů, odhodlaných padnout za svého císaře a za svou rakouskou vlast. Ztráty na životech na frontě byly nesmírné. Ztráty některých vojenských formací činily více jak dvě třetiny na zabitých, raněných a zajatých.

Na počátku války žily v Evropě desetitisíce Čechů (v to zahrnutí i Moravané a Slezané) a ve Spojených státech amerických dokonce sta tisíce našich krajanů. Ti všichni především ve druhé polovině devatenáctého století a počátkem století dvacátého odešli ze svých domovů za prací a lepším výdělkem do ciziny. Nyní mnozí z nich se nadšeně hlásili do armád francouzské, anglické, srbské či ruské armády, aby bojovali proti habsburské monarchii a proti Německu. Již tehdy byli mnozí z nich vedeni myšlenkou vytvoření samostatných českých vojenských jednotek. Ve Francii již začátkem 1914 se revoltující francouzští Češi rozhodli vstoupit do francouzské armády a v rámci ní vytvořit legii českých dobrovolníků. Krom toho, že byli zařazováni do různých vojenských útvarů, byla z českých dobrovolníků utvořena a vyzbrojena legendární první ryze česká protirakouská vojenská jednotka ve (první) světové válce, rota „Nazdar“ o 250 mužích. Je vhodné připomenout osobu kapitána (pozdějšího čs. generála) Josefa Šnejdárka (1875-1945), původně rakouskou-uherského kadeta, jenž v době vzniku (první) světové války již po dobu pětadvaceti let bojoval ve francouzské cizinecké legii a následně v roce 1917 sehrál významnou roli při budování československých legií ve Francii. Nábor Čechů do francouzské armády byl znemožněn v polovině roku 1915 přijetím válečného Bérengerova zákona o zákazu přijímání do armády cizinců, příslušníků států vedoucích válku se státy Dohody. Začátkem roku 1915 počaly na srbské frontě vznikat první dobrovolnické především strážní oddíly ze zajatých rakousko-uherských příslušníků slovanských národů, též Čechů. V polovině roku 1915 byla korunována dlouhodobá trpělivá snaha českých lékařů dr. Boučka a dr. Pučálka u srbských vládních a armádních míst dosáhnout souhlasu k organizování vojenských jednotek z řad českých zajatců v srbské armádě.

Doslova nadšení vyvolala mezi Čechy žijícími v Rusku zpráva o vypuknutí války mezi Ruskem a Rakousko-Uherskem. V Rusku se počala vytvářet česká dobrovolnická jednotka, již organizovali Češi organizování do českých spolků ve velkých ruských městech jako v Petrohradě, Moskvě, Kyjevě. Došlo tak ke vzniku české dobrovolnické vojenské jednotky, jež se jako celek stala základem prvních pluků československých legií.

V té době již byl pětadesátiletý T. G. Masaryk (1950-1937) v zahraničí a usilovně organizoval zahraniční odboj proti Rakousku, jehož cílem bylo vytvoření samostatného českého státu v jeho historických hranicích zemí Koruny české. Předpokládal, že se bude jednat o konstitutivní monarchii (království), uvažoval též o personální unii se Srbskem. Pro své státoprávní záměry získal především od amerických Čechů peněžní prostředky k vydávání pařížského časopisu *La Nation Tschèque*. Začátkem roku přijel do exilu za Masarykem jeho výrazně mladší spolupracovník Edvard Beneš (1884-1948), za nedlouho nato Josef Dürich (1847-1927), Lev Sychrava (1887-1958) a další.

Masaryk byl v kontaktu jak se zahraničními českými a slovenskými organizacemi a jejich představiteli, majícími na mysli a ve svém úsilí podporující vznik samostatného českého státu, ať již koncepčně předpokládajícího zahrnutí Slovenska do jednoho českého unitárního státu, anebo předpokládajícího slovenskou autonomii ať v rámci Ruska, Rakouska či českého státu, tak s českým domácím odbojem, představovaným především rusofilem Karlem Kramářem (1860-1937).

S Masarykem navázali styk také zástupci Rusínů, kteří mu předali návrh „o spojení celého podkarpatského národa s československým státem na autonomním základě“. Podle tohoto návrhu byla ještě během první světové války uzavřena představiteli

rusínské emigrace pod vedením právníka Grigorije Žatkoviče dohoda s Tomášem G. Masarykem na jejímž základě měla být zdejší, do té doby Maďary národnostně utlačovaná oblast dosavadních Uher, začleněna do budoucího Československa jako její autonomní část. [2]

Po zatčení Karla Kramáře a Aloise Rašína (1867-1923) a vystřízlivění z opojného snu o snadném vítězství Rusů a jejich vstupu do Prahy, opadla vlna protirakouského nadšení a v zemích Koruny české urychleně následovala série za sebou jdoucích oficiálních projevů loajality a holdu rakouskému mocnáři. V polovině listopadu roku 1916, v samotný závěr panovníkova dlouhého života a jeho šedesátí osmileté vlády, i pod hrozbou realizace snah německých stran v Rakousku přetvořit předlitavskou (západní) část monarchie (rakouskou část monarchie) zrušením historických království a jiných státních feudálních útvarů v jednotný stát pod německou nadvládou, přiměl české politické strany ke sjednocení jejich postupu a opětovnému vyslovení věrnosti císaři a loajalitu Rakousku. Ve svém prohlášení však kromě loajality podtrhli jejich představitelé historické poslání monarchie, spočívající na sjednocení a nedílnosti jejich království a zemí i v naprosté rovnoprávnosti národů.

V září roku 1915 jako francouzský vojenský letec zasáhl do bojů v Srbsku i Milan Rastislav Štefánik (1880-1919), slovenský astronom od roku 1904 působící ve Francii, jenž navzdory svému neutěšenému zdravotnímu stavu si vymohl svou aktivní účast ve válce. Muž, jenž následně prokázal neocenitelné služby zahraničnímu odboji jako voják, diplomat i politik při probíhávání myšlenky vybudování samostatného československého vojska v zahraničí, prosazování ideje vytvoření samostatného československého státu; to vše díky své železné vůli, jež vítězila nad nemocným tělem, svým osobitým šarmem a diplomatickým umem, vlastnostmi a schopnostmi, jimiž pronikal do nejvyšších pater vládnoucích dvorů spojeneckých států. Záhy s T.G. Masarykem, jehož si nesmírně vážil a jenž měl k němu až téměř otcovský vztah, a s E. Benešem, s nímž si spíše čím dál tím víc nerozuměl, tvořil respektovanou trojici představitelů československého zahraničního odboje.

Proces vybudování vlastní československé armády nebyl jednoduchý, cesta k jejímu vytvoření byla komplikovaná a dlouhá. Mezi českými zajatci pokračovala přesvědčovací kampaň náboru tvořících se čs. vojenských jednotek, především velitelských kádřů.

Nejvíce českých a slovenských zajatců bylo na východní (ruské) frontě; byly jich statisíce. Ti však většinou vyčerpání po předchozích těžkých bojích neměli příliš chuti hlásit se do České družiny, jež tvořila součást ruské armády, žádat o ruské občanství, což byla nezbytná podmínka vstupu do Družiny. Určitou překážkou pro vojenský nábor tvořily i koncepční spory jednotlivých krajanských spolků. Poměry zajatců v drtivé většině ruských zajateckých táborů byly otřesné. Tisíce jich umíraly v zoufalých hygienických podmínkách. Přesto už v roce 1915 vznikaly v Rusku první organizace českých zajatců.

Postupně v letech 1915 a 1916 na různých místech různých ruských gubernií se stovky a tisíce českých a slovenských zajatců sdružovaly do dalších vznikajících organizací. Tak z řad dobrovolníků vznikl československý pluk, který se posléze na jaře roku 1917 přeměnil v československou střeleckou (pěší) brigádu o dvou plucích. Ta čítala koncem roku 1916 na 20 000 mužů. Tehdy ještě byla základní idea, proč armáda vznikla, vedena hlavní ideou osvobozené mise ruské armády. Nicméně vývoj na východní frontě rychlému postupu ruské armády nenásvědčoval.

Desetitisíce zajatců z jihoslovanských národů a mezi nimi tisíce Čechů a Slováků, se živelně dožadovalo osvobození ze zajetí, přijetí do srbské armády a odeslání na srbskou frontu. V létě roku 1914 bylo do Srbska odesláno více jak tři tisíce dobrovolníků, především z řad Čechů a Slováků. Proti vstupu Čechoslováků do srbského vojska se však stavěla správa česko-slovenských spolků. Poté, co se spor mezi správou a srbskou stranou přiosťřil, vše vyřešil ruský hlavní stan rozhodnutím, aby do srbské armády byli přijímáni pouze ti Češi a Slováci, kteří se do srbské armády přihlásili do 28. června roku 1916. Přesto především někteří čeští důstojníci spolu se srbskými emisary pokračovali v náboru dobrovolníků pro srbskou armádu.

27. srpna 1917 vypovědělo Rakousku-Uhersku válku Rumunsko. Bezprostředně nato se srbská dobrovolnická divize zapojila do bojů proti Bulharsku. V jejich řadách bojovali a vyznamenali se i čeští dobrovolníci, z nichž v průběhu mnozí padli. Mimořádnou statečnost prokázala srbská dobrovolnická divize v bojích v rumunské Dobrudži. Ztráty byly značné; dosahovaly 40-60%. Mnohým Čechům se za jejich statečnost v boji dostalo srbských, ruských i rumunských vojenských vyznamenání.

První ruská (únorová) revoluce, jež svrhla carismus, vyvolala naděje západních států v demokratický vývoj Ruska a otevřený protirakouský odpor české veřejnosti. Politického a protihabsburského postoje začalo nabývat i dělnické stávkové hnutí. Nezpochybnitelný význam pro formování protirakouského smýšlení veřejnosti měl projev českých spisovatelů, kteří se prohlásili mluvčími českého národa. V atmosféře jednotně silícího protihabsburského hnutí se právem mohla Česká národní rada, jež sídlila v Paříži a jejímž čelným představitelem byl T. G. Masaryk, prohlásit za představitele většiny českého národa a jeho smýšlení.

Rakousko-Uhersko, na rozdíl od Německa, se pokoušelo za situace vleklé války, nepřínášející již možnost rychlého pozitivního rozhodnutí, jednat s dohodovými státy o míru.

Za této složité vojenské i politické situace se pro Československou národní radu měla stát potřebným žádoucím trumfem snaha o jsoucnost československé armády bojující na straně Dohody a Spojených států amerických. Pád carismu vedl k demokratizaci poměrů v Rusku, což se následně projevilo i v zajateckých táborech. Československá národní rada přijala ruskou revoluci s neskrývanými sympatiemi. Demokratizační trend v Rusku spolu s nespornými úspěchy československé brigády ve válečných akcích pomohl otevřít cestu k budování československé armády v Rusku. Komplikace však nastaly po uzavření příměří sovětského Ruska s Německem po druhé revoluci, tzv. velké říjnové socialistické.

Bezprostředně po uskutečnění ruské revoluce podal Milan Rastislav Štefánik k rukám novému ministru zahraničí ruské vlády jednak žádost Československé národní rady o její uznání jedinou představitelkou československého hnutí, jednak o jmenování její odbočky v Rusku. Na sjezdu „všech složek českého a slovenského živlu na Rusi, tj. krajanských spolků, československého vojska a zajatců“, bylo v Kyjevě dne 16. května 1917 byla vytvořena odbočka Československé národní rady v Rusku.

Především zástupci komitétů jednotek československé střelecké brigády a bývalých českých záložních důstojníků rakousko-uherské armády, tak jednoznačně ve prospěch Masaryka a jeho koncepce, rozhodli spor, který se po ruské revoluci rozhořel mezi kyjevskou správou Svazu česko-slovenských spolků na straně jedné a její petrohradskou sekcí, jejíž pozice byla posílena Štefánikovou přítomností kvalifikovanou navíc pověřením předsedou Československé národní rady T. G. Masarykem.

Na sjezdu byla úvodem schválena rezoluce o tom, že Československá národní rada v čele s prof. T. G. Masarykem je nejvyšším orgánem československého národního boje. Poté byl vypracován, schválen a přijat statut odbočky Národní rady v Rusku. Z členů prezidiální komise odbočky jmenujeme Rudolfa Medka za dobrovolníky a Jaromíra Špačka za zajatce, dále za Slováky JUDr. Vladimíra Daxnera.

Situace se zdaleka nevyvíjela tak jednoznačně a bezproblémově pozitivně, jak si představitelé československého odboje představovali a jak v takovýto vývoj doufali. Vedle prozatímní vlády vedené eserem dr. A. F. Kerenským (1881-1970) vznikla další politická síla, již byly sověty (rady) dělníků, rolníků a vojáků, vytvořené jak v městech, tak v ostatních obydlených sídlech. včetně těch nejmenších vesnic i vojenských jednotkách ruské armády. Vláda byla vedena ideou úspěšného dokončení války, sověty naopak ideou rychlého mírového ukončení války.

Od dubna 1917 vstoupil do politického boje zjištěné ruské společnosti nový významný element, jímž byla radikalizace společnosti představovaná radikalizací ruské armády, dělnictva i rolnictva. Vojáci hromadně dezertovali a odcházeli domů, dělníci se na demonstracích domáhali ukončení války a nastolení míru, rolníci počali svévolně parcelovat statkářskou půdu.

Za této situace přijel do Ruska Masaryk, aby tu veřejně formuloval a deklaroval svůj postoj čelného představitele národně osvobozenického zahraničního odboje Čechoslováků k myšlence práva na sebeurčení národů. Přihlásil se jednoznačně k myšlence práva na sebeurčení národů, ale odmítl bolševický požadavek na mír bez anexí. Vysvětloval, že realizace této vize by právně ve skutečnosti znamenalo *status quo ante*, tedy návrat do poměrů před (první) světovou válkou, obnovení předválečných hranic, což je pro Čechoslováky nepřijatelné.

V této souvislosti poukazoval krom jiného na imperiálně militaristické plány Německa vytvořením „Mitteleuropy“ i na požadavky Francie, požadující revizi hranic s Německem vzniklých po prohrané prusko-francouzské válce v roce 1871, navrácením Alsaska-Lotrinska.

Masaryk z nastalé situace v Rusku vyvodil pro československé národně osvobozenické snahy následující závěry. Je třeba vytvořit co nejpočetnější samostatné československé vojenské jednotky a je též třeba nevměšovat se ruských vnitřních poměrů, neboť ty jsou pouze jejich záležitostí. Nicméně prosadit první ze závěrů či podmínek nebylo snadné. K náboru do československé armády bylo zapotřebí aktivního souhlasu prozatímní vlády. Po řadě po sobě následujících jednání se otevřela cesta k rozsáhlému náboru Čechů a Slováků z řad válečných zajatců do tvořící se československé armády a Masarykův plán se tak začal realizovat až po úspěšném bojovém vystoupení československé střelecké brigády v rámci Kerenského ofenzivy v červenci 1917.

### 1.3.1 Bitva u Zborova

1. července 1917. Boj Čechoslováků v bitvě u Zborova vešel do historie a stal se doslova legendárním; vždyť i nyní, téměř po stu letech, se najde jen málokterý z občanů našeho státu, kdo by neznal název tohoto malého ukrajinského městečka a nevěděl, že tento název je předáván z úst do úst z generace na generaci v souvislosti s hrdinným bojovým vystoupením Čechoslováků, navzdory půlstoletému, téměř nepřetržitému propagačnímu úsilí vládnoucí nacistické a komunistické ideologie. Každý účastník bitvy u Zborova byl právem označen jako „hrdina od Zborova“.

Československé brigádě byl navzdory jejím ambicím stát se samostatným úderným oddílem v Kerenského ofenzivě proti Němcům svěřen poměrně úzký 6,5 km široký pruh obrany mezi dvěma svazky finské armády. Vojenské velení operace bylo chaotické, Čechoslováci nebyli informováni ani z velitelství brigády, ani z velitelství sboru žádné jasné konkrétní instrukce o jejich úkolu, jímž se mají podílet na společném útoku.

Čeští důstojníci Stanislav Čeček a Otakar Husák promysleli vlastní taktiku útoku československé brigády. Nová taktika, rozčlenění brigády na menší skupiny, jež pronikaly mezi vojsko nepřítel za současného vyhýbání se místům účinně pokrytým rakousko-uherským dělostřelectvem a kulometným hnízdům, po důkladné přípravě všech nižších vojenských jednotek přinesla své ovoce. Jak tato nová taktika odporující strnulé dosud užívající vojenské taktice, avšak plně respektující nový charakter válečných bojů, tak i vlastní provedení útoku, bylo dílem českého důstojnictva.

Pro československou formaci byla charakteristickou vysoká, uvědomělá morální kázeň, výrazně se odlišující od nízké demoralizované kázně ruského vojáka, Čechoslováky nepřijatelné.

Československými legionáři – účastníky bitvy u Zborova – byli též budoucí armádní generál Karel Klapálek (1893-1984), jeden z představitelů československého zahraničního odboje na Blízkém výchově a po gen. Ludvíku Svobodovi velitel 1. československého armádního sboru v SSSR za období (druhé) světové války, budoucí armádní generál, ministr národní obrany a posléze též československý prezident Ludvík Svoboda (1895-1979), budoucí armádní generál a náčelník generálního štábu československé armády Ludvík Krejčí (1890-1972), generál již v období bojů československých legií v Rusku, pozdější armádní generál, ministr národní obrany a 11. premiér Československé republiky Jan Syrový (1888-1970) a další významné osobnosti, jež se zapsaly do dějin českého národa a Československa a tyto dějiny spoluutvářely. U Zborova padlo 185 mužů, přibližně 800 vojáků bylo zraněno, mezi nimi těžce ještě při taktické přípravě Jan Syrový, který přišel o oko.

Československé jednotky zaznamenaly obdivuhodný úspěch. „Československá brigáda zajala 62 důstojníků, 3150 vojáků, 15 děl a mnoho strojních pušek, z nichž většina byla obrácena proti nepříteli“. [3] 3500 mužů nedostatečně vyzbrojené armády, v jejíž výzbroji nebyly ani kulomety (strojní pušky), dosáhlo nezpochybnitelného výrazného úspěchu, jenž byl prakticky jediným vojenským úspěchem nezdařené Kerenského vojenské ofenzivy, jež zcela selhala. Dva dny po jejím ojedinělém úspěchu Kerenského ofenzivy, jenž byl však úspěchem nikoliv ruských, ale československých vojsk, přešly nepřátelské jednotky do drtivého protiútku. I při ústupových bojích si československá jednotka jako jediná zachovala kázeň i bojového ducha. O Čechoslovácích se obdivně vyjádřil ruský generál A. A. Brusilov (1853-1926), když prohlásil, že: „Čechoslováci, věrolomně opuštění u Tarnopolu, bili se tak, že by všichni měli před nimi padnout na kolena. Jedna brigáda zadržela několik divizí“. [4]

### 1.3.2 Československé legie ve Francii a v Itálii

Zárodky samostatného československého vojska ve Francii a v Itálii spadají do počátku roku 1917. Zárodek československých legií v Rusku lze spatřit v přibližně čtyř set členné skupině zajatců, kteří přijeli v červnu 1917 z Rumunska. V Itálii zpočátku hrstka vlastenecky smýšlejících válečných zajatců z řad Čechů ustanovil československý dobrovolnický sbor v Itálii. Pod vlivem vlastenecky zaníceného vedení

zajatců jejich vůdčími osobnostmi (př. Janem Čapkem, Bedřichem Havlenou a dalšími) se do října 1917 výrazně rozrostl počet těch, kteří se rozhodli jít znovu na frontu a bojovat tam za vytvoření svobodného československého státu z původních několika set na tisíce mužů.

Zatímco v Rusku již byla zformována československá brigáda, jež přes nedostatečnou výzbroj projevila nebývale vysokou a obdivuhodnou vojenskou kázeň i uvědomělou morálku, nadšené a k tomu inteligentně promyšlené nasazení za ideály vytvoření samostatného státu, nebývalé již u válčících armád v roce 1917, svou nespornou bojeschopnost, ve Francii, a zejména v Itálii, bylo naší odbojové politické reprezentaci vedené Masarykem, Benešem a Štefáníkem, nutno stále třeba přesvědčovat vládoucí kruhy o účelnosti vytvoření samostatných československých vojsk a jejich nasazení do bojů na západní frontě.

Beneš viděl jádro československých vojsk právě na hlavní frontě ve Francii. Přepočítával, že se podaří přesunout vojenské jednotky z Ruska v počtu 50 000–60 000 mužů, přičemž nevylučoval doplnění počtu vojáků o Čechoslováky ve Francii a Itálii až na 100 000 mužů. Doplnění bojujících vojsk na straně Dohody o armádu o takové síle, navíc plnou odhodlání a chuti jít do bojů zejména v době, kdy již krutými boji a nesmírnými útrapami pozici války fyzicky i morálně vyčerpaní vojáci neměli chuť bojovat, by bylo zřejmě viditelnou posilou. K tomu však bylo zapotřebí, aby Československá národní rada získala souhlas francouzské a italské vlády.

Po násilném převzetí moci v Rusku bolševiky v říjnu 1917, známého pod bolševiky vedenými V. I. Leninem (1870–1924) vytvořeným pojmem Velká říjnová socialistická revoluce, bylo stále více zřejmé, že demokratizační vývoj po únorové revoluci se vychýlil k autoritářskému režimu ve prospěch jedné strany prosazující svou neomezenou moc. Nová ruská (sovětská) vláda uzavřela na východní frontě s Německem příměří, čímž se zkomplikoval dojednaný přesun čs. vojsk na západ.

Československé národní radě se podařilo dosáhnout uznání politické samostatnosti československých vojenských jednotek ve Francii. Tento nesporný diplomatický úspěch napomohl tomu, že v Rusku se Československý armádní sbor mohl prohlásit součástí této autonomní armády a mohl dosáhnout dohody se sovětskou vládou o svém přesunu do Francie.

Počátkem roku 1918 vznikly ve Francii první československé pluky a s italskou vládou dosáhla Čs. národní rada dohody o výstavbě československé divize na jihozápadní frontě. Tak již počátkem března 1918 na 9000 mužů československého dobrovolnického sboru mohlo svléci rakouskou uniformu a obléci si vojenskou uniformu italskou, s červenobílou páskou na rukávě. Jednalo se zatím o pracovní prapory, jež v přífrontové linii budovalo obranné linie. Veřejné mínění v Itálii bylo stále více nakloněno přání Čechoslováků bojovat po boku Italů proti ústředním mocnostem.

Bylo nesporným úspěchem Štefáníkovy obratnosti a diplomatického umění, že čelní představitelé italské vlády, kteří nebyli nakloněni vytváření samostatných československých jednotek z řad zajatců, nakonec souhlasili. Dne 21. dubna 1918 ministerský předseda Itálie Vittorio Emanuele Orlando (1860–1952) a Milan Rastislav Štefánik na straně druhé podepsali „Dohodu mezi italskou vládou a Národní radou československou“, jíž „královská vláda uznává existenci jednotné a autonomní československé armády, podléhající ze stanoviska národního, politického a právního Československé národní radě“. [5]

Dohodou bylo též ujednáno, že československý vojenský sbor v Itálii samostatně operoval pod vrchním italským velením. V náboru do tohoto čs. vojenského sboru se přihlásilo na 80 % všech zajatců, tj. kolem 14 000 mužů, z nich pouze na 500 Slováků, vesměs středoškoláků a mužů již s určitými životními zkušenostmi získanými poutěmi za prací v Čechách, Rakousku či Americe. První bojové vystoupení legií v Itálii se odehrálo v květnu 1918 v bojích na Piavě. I. prapor 33. pluku byl nasazen jako součást III. armády odrážející novou rakousko-uherskou ofenzívu, poté do vedeného protiútoků podél kanálu Fosetta. Čechoslovákům se dostalo nesporného uznání za jejich chabrost, s níž se vrhali do boje za ideály svobody a demokracie.

Vedle nesporného vůdčího elementu Masarykova a neúnavného pracovního nasazení Benešova je třeba vyzvednout neutuchajícího všestranně nasazeného úsilí Štefánikova. Jeho vojensko-politicko-diplomatické osobní mise ve prospěch vytvoření samostatného československého vojska, zahrnující Srbsko, Rusko, Rumunsko, Francii, Itálii, Spojené státy americké, Japonsko atd. jsou úctyhodné.

Po vyhlášení války Spojenými státy americkými Německu v dubnu 1917 po svém návratu z Ruska do Francie ihned navrhl Masarykovi a Benešovi zahájit nábor do čs. armády ve Francii z občanů žijících v USA. Tam žilo více jak jeden milion Čechů a Slováků a dalo se předpokládat, že se podaří jich několik desítek tisíc získat pro projekt záměru vojenskou silou spolupracovat na vytvoření samostatného československého státu. V čas Štefánikova příjezdu do Spojených států amerických už byly desítky tisíc amerických Čechů a Slováků příslušníky armády USA. Do armády byli tito američtí Češi a Slováci buď mobilizováni, anebo se do armády hlásili dobrovolně. Americké úřady pro Štefánikovu misi neměly valného pochopení. Po delším jednání obdržel Štefáník povolení provádět nábor do československé armády mezi muži staršími třiceti let a mezi těmi, kteří neměli americké státní občanství.

Již počátkem roku 1917 dohodové mocnosti zařadily mezi své válečné cíle osvobození Čechoslováků. Nicméně dohodové státy vedly separátní mírová jednání s rakouským císařem Karlem I. i s jeho ministrem zahraničí Otakarem Czerninem (1872-1932). Ani začátkem roku 1918 nebyla politika dohodových států ohledně střední Evropy vyhraněna. Vždyť ještě poté, co Spojené státy americké vyhlásily 7. prosince 1917 Rakousku-Uhersku válku, americký prezident W. Wilson veřejně prohlásil, že není cílem Spojených států rakousko-uherskou říši poškodit, na což též navázal souhlasným prohlášením i ministerský předseda Anglie.

Vznikla paradoxní situace nemající v historii obdoby: akceschopná téměř stotisícová armáda dosud neexistujícího státu. Na domácí scéně, především v Praze, se nálada obyvatelstva stále více radikalizovala. V pražské tříkrálové deklaraci roku 1918 poslanci generálního sněmu říšské rady a zemských sněmů čeští poslanci se jednoznačně přihlásili k historicky determinované samostatnosti demokratického československého státu, vybudovaného na principech občanské rovnosti a sociální spravedlnosti. V mohutnou manifestaci za podporu tříkrálové deklarace vyústila v lednu 1918 generální stávka v Praze i jiných českých městech.

### **1.3.3 Konflikt legií se sovětskou mocí**

Na jaře roku 1918 se měl začít organizovaný přesun čs. legií sibiřskou magistrálou z Ruska do Francie. Sovětské Rusko zajisté i v souladu s obtížně skrytou direktivou Německa, s nímž uzavřelo brest-litevskou smlouvou separátní mír, v první řadě dohodou

uzavřenou s velením československých vojsk v Penzu částečně legie odzbrojila, následně však žádala jejich úplné odzbrojení. Čechoslováci, kteří čím dál tím více ruské (sovětské) straně nedůvěřovali a zastavili odzbrojování, doplnili munici a palivo, převzali kontrolu nad lokomotivami s palivem a dali Rusům ultimátum ohledně složení zbraní; požadovali volný průjezd do Vladivostoku.

Doprava vojsk do Vladivostoku probíhala s výraznými potížemi, již jí kladly oddíly Rudé armády, a s potyčkami s jednotlivou místní vládou sovětů. V československém vojsku počal rozkladně pracovat fenomén únavy, podporovaný agitační činností radikálních internacionálních socialistů, z nichž část se stala příslušníky Rudé armády, lobujících za vládu sovětů a proti odjezdu čs. jednotek do Francie (bojovat za zájmy imperialistů).

Za všechny je třeba jmenovat českého spisovatele, komisaře Rudé armády Jaroslava Haška. V revoluční tiskovině českých komunistů „Průkopník“ i za použití dezinformací podřývali morálku vojáků. Za této situace, přestože pro to nebyly žádné důkazy, rostlo přesvědčení legionářů o tom, že je Sověti míní vydat Němcům, a proto důrazně žádali urychlený transport do Vladivostoku a odtud do Francie.

Sovětská vláda válkou a občanskou válkou rozvráceného Ruska však nebyla jednotná ve svém názoru, jak co nejlépe ve svůj prospěch postupovat využít Čechoslováků; na straně jedné byla tísněna německou stranou požadující plnit důsledně podmínky brest-litevského míru a přesunout jednotky německých a rakousko-uherských zajatců a vojáků, za něž byli v jejím pojetí považováni i Čechoslováci, na západ, na straně druhé přemýšlela, zda je pro ni lépe odklonit přesun Čechoslováků na sever přes Murmaňsk a Archangelsk či jejich odsun vést směrem východním přes Vladivostok. Část vlády sovětů se nevzdávala naděje na sociální radikalizaci názoru československých vojsk a jejich využití na své straně. O tom dokonce jednal L. D. Trockij (1879-1940) v Londýně. Československá národní rada, informována o Trockého představě, s takovýmto nasazením legií nesouhlasila a trvala na jejich odsunu přes Vladivostok.

K přesunu legií do Francie byla však nezbytná spolupráce s dohodovými velmocemi. O tom jednali jak Masaryk, tak Beneš s japonskou, francouzskou, anglickou a americkou vládou. Přes Benešův nesouhlas spojenecká válečná rada v květnu 1918 rozhodla o přesunu československých jednotek severní cestou přes Murmaňsk a Archangelsk.

Jednalo se o nešťastné rozhodnutí v rozporu s bezpečností vojsk, navíc za situace částečně odzbrojených, neboť znamenalo zastavení již jejich započatého přesunu východní cestou a rozdělení vojsk na dvě části. Legionáři přijali zprávu o severní cestě s odporem. V Čeljabinsku vznikl konflikt mezi tamější sovětskou mocí a legionáři.

U sovětské vlády převládl názor, jenž viděl v československých legionářích nebezpečí. Trockij nechal zatknout členy odbočky Národní rady v Moskvě. Legionáři zachytili telegram, jímž sovětská moc udělila rozkaz odzbrojit legie. Každý Čechoslovák, zastížený se zbraní v ruce, měl být na místě zastřelen. Nyní již bylo zřejmé, že sovětská moc postupuje v souladu s dikcí uzavřených brest-litevských ujednání, a že jednání se sovětskou vládou postrádají jakéhokoliv významu. Legie si počaly probíjet cestu sibiřskou magistrálou.

Od května 1918 do října 1918, kdy nakonec zcela fyzicky i morálně vyčerpaní legionáři ponechání přes veškeré přísliby západními spojenci prakticky na pospas sami sobě, obsadili s pomocí kozáků na pět set kilometrů transsibiřské magistrály, stali se za Rusy svými bojovými vystoupeními mluvčími jejich boje za demokracii, proti diktatuře

i proti reakčním snahám o restauraci monarchie, a vybojovali slavná vítězství proti několikanásobné vojenské přesile. Legionáři dokázali vytvořit fronty na Volze i na severním Urale a pouhé dvě divize obsadily celou transsibiřskou magistrálu. Čechoslováci se stali legendami světové veřejnosti.

Na dokreslení úspěšnosti československých vojsk stačí uvést, že výsledkem jedné z nejrozsáhlejších akcí, již sověty proti legiím vedly, byl ozbrojený střet v jednom z hlavních středisek sovětské moci, městě Penza. Sem směřovaly vojenské posily sovětům. Legionáři se 28. května bez váhání zmocnili obrněného vlaku s děly, kulomety a obrněnými auty, jenž vjel na penzské nádraží, a v noci odvážně podniknutým útokem ze tří stran obklíčili město a překvapivě naň zaútočili. V poledne byl boj skončen. Na bojišti zůstalo ležet 30 padlých Čechoslováků, přičemž stovka jich byla raněna, na straně rudoarmějců zůstalo více 200 mrtvých mužů, na 2000 jich bylo zajato a zbytek se jich rozprchl.

Nebo jiný příklad: Před Samarou se sovětské jednotky o počtu na 7000 mužů, jejichž náčelníkem velitelského štábu byl německý nadporučík, zakopaly. Vojenské iniciativy se chopili Čechoslováci. Odvážným, a zároveň promyšleným postupem se jim podařilo obejít z jihu sovětské pozice, zahájit útok na střed nepřítelových sil, a obrátit tak na sebe jeho pozornost, obsadit trať v týlu nepřítele a znemožnit mu tak ústup do Samary. Výsledek bitvy zní až neuvěřitelně: 30 padlých Čechoslováků, 89 raněných. Sověti měli 1500 padlých, 300 vojáků zahynulo v přilehlých bažinách, Čechoslováci vzali do zajetí 2000 zajatců. Prchnout do Samary se podařilo jen několika málo jedincům. Chrabrost Čechoslováků sice opět obdivoval celý demokratický svět, avšak spojenci slíbená a slibovaná pomoc stále nepřicházela. Konečně v polovině měsíce srpna, pod jednoznačným dojmem hrdinných československých vojenských aktivit, po jednání vlád spojeneckých států a symbolické vojenské pomoci britských, francouzských, amerických a italských jednotek, zasáhla japonská vojska.

Nebojovali pouze legionáři v Rusku, ale stejně hrdinně též ve Francii a v Itálii a svou krví posvěcovali vznik budoucího svobodného státu Čechoslováků. V paměti národa tak zůstanou příslušníci československé brigády na západní frontě, 6. československé divize v Itálii i 39. československého výzvědného pluku.

### **1.3.4 Závěrečná jednání o československé samostatnosti**

Diplomatický i politický boj za uznání Československé republiky byl po čtyřech letech vítězně dobojován. Nebýt, jak se s odstupem času může právem věřit, až utopické vize všech jmenovaných i nejménovaných, známých i neznámých odpůrců starých pořádků, především v zahraničním odboji vedených či alespoň inspirovaných T. G. Masarykem, E. Benešem a M. R. Štefáníkem, nebylo by prvního československého vojska – československých legií – a nebytí československých legií v Rusku, Francii a Itálii, jež vybojovaly na válčistích (první) světové války takových vítězství, že si vysloužily úctu celého tehdejšího demokratického světa, nebylo by samostatné Československé republiky.

Exiloví představitelé zahraničního odboje mohli právem a bez jakýchkoliv rozpaků důsledně stát za státoprávním ideálem, vědomi si toho, že tento ideál se naplňuje nejen slovy, ale doslova ohněm i mečem. Smělé, původně vizionářské dílo bylo naplněno vyhlášením československé republiky v Praze dne 28. října 1918, když mu předcházela Washingtonská deklarace z 2. září 1918, kterou vláda Spojených států amerických po deklaraci významu československých vojsk, jež prokázaly, že se jedná

o organizovanou vojenskou sílu vedoucí válku proti císařstvím německému a rakousko-uherskému, uznala Národní radu za vládu de facto a projevila ochotu s touto vládou jednat jako s vládou de facto uznanou. Spojené státy jako první tudíž uznaly existenci (dosud neexistujícího) československého státu. Od 2. září do 28. října však bylo dosud daleko. O osudu samostatného československého státu se dosud rozhodovalo v krutých bojích na všech válčistištích (první) světové války. I po vyhlášení československé samostatnosti však boje na frontách pokračovaly dále, vojáci (i té československé armády) dále umírali.

Radikální zvrat ve vývoji vojenské situace, a tudíž i urychleném konci (první) světové války přineslo září 1918. Rozhodná francouzská ofenziva vedla ke zhroucení Bulharska, německá a rakouská vojska opustila ve zmatku Srbsko a Bosnu. Prezident Wilson obdržel nabídku Německa i Rakouska-Uherska, nabídku adresovanou prostřednictvím jím dohodovým státům na uzavření okamžitého příměří na všech frontách a na okamžité zahájení mírových jednání. Do jednání neprodleně vstoupil dr. Edvard Beneš, jenž opíraje se o prohlášení poslance říšské rady Františka Staňka, který dne 2. října 1918 prohlásil, že je to Národní rada, která je jako nejvyšší orgán československých armád povolána zastupovat československý národ před Spojenci, vládám dohodových států oznámil vytvoření prozatímní vlády Československé republiky, jejímž prezidentem se stal prof. Tomáš Garrigue Masaryk, ministrem války dr. Milan Rastislav Štefánik a ministrem zahraničí on sám.

Návrat československých vojsk byl dlouhou a mnohdy komplikovanou anabází. Trval od roku 1918 až do roku 1920.

## 2. Legie a legionáři v Československu

### 2.1 Poslední boje a návrat legií

Československá republika byla nucena již bezprostředně po svém vzniku diplomaticky, ale též vojensky hájit suverenitu a integritu svého území. Bezprostředně po vyhlášení republiky němečtí poslanci proklamovali vznik tzv. *Deutsch-böhmen* se sídlem v Liberci, jež se měla spojit se zbytkem Rakouska v tzv. *Deutschösterreich*, následně vystoupili Němci ze severní Moravy a Slezska s požadavkem na utvoření *Sudetenland* se sídlem v Opavě, bezprostředně na to Němci ze Znojemska s požadavkem na utvoření *Deutschsüdmähren*, na Šumavě s požadavkem na vytvoření *Böhmerwaldgau*.

V Těšíně se ustavila Rada narodowa kšiestwa cienszynskiego již 31. 10. a 1. 11. 1918 Poláci obsadili Těšínsko. Ačkoliv situace byla nadmíru vážná, do Vánoc roku 1918 se čs. vládě podařilo vyjma Těšínska zajistit svrchovanost nového státu v českých zemích v jeho historických hranicích. Dlužno dodat, že v kritických chvílích pro mladý československý stát mu účinně pomohla Itálie.

Nejvážnější situace byla na Slovensku. Slovensko bylo po dobu téměř tisíc let součástí Svatoštěpánské koruny a jako takové bylo téměř úplně pomaďarštěno. Na Slovensku existovala pouze jedna slovenská střední škola, Slovensko nemělo prakticky žádnou slovenskou inteligenci, nemělo žádné své úřady, vše bylo maďarské. Na politické mapě Evropy také žádné Slovensko neexistovalo; byly to Horní Uhry. Obyvatelstvo z velké části negramotné. V listopadu roku 1918 Maďaři překročili československé

hranice na Slovensku a obsadili některá západoslovenská města, z nichž vyhnala slabé české posádky. Paříž však vyzvala Budapešť k okamžitému stáhnutí zpět svých vojsk. Slovensko na rozkaz čs. vlády počal obsazovat legionářský sbor z Itálie, jehož vrchním velitelem vláda jmenovala italského generála Luigi Piccione (1866-1942). Československá vojska pod italským vrchním velením sváděla osvobozovací boje, za nichž vytlačovala maďarská vojska ze slovenského území. Zklamání legionářů bylo veliké, když v Bratislavě místo očekávaného uvítání vítaly je prázdné ulice a nepřátelské pohledy. Žádná slovenština, ale pouze maďarština a němčina. Vysvětlení je prosté. Bratislava byla v té době ještě převážně maďarským a německým městem.

Souběžně se schylovalo k vojenskému konfliktu mezi Československem a Polskem. Jablkem sváru bylo Těšínsko, na něž si Československo činilo historický nárok. Diplomatická snaha Československa adresovaná jak Varšavě, tak Paříži, zůstala bez odezvy. V období příprav na vojenský střet s Polskem se do republiky postupně vracely legionářské pluky z Francie. Ty převážně ihned byly odesílány na Těšínsko a na Slovensko. 23. ledna 1919 zahájila československá vojska útok proti polským jednotkám, když Poláci nepřijali memorandum rovnající se ultimátu velitele operujících čs. vojsk pplk. J. Šnejdárka na okamžité vyklizení Slezska. Pro československá vojska jednoznačně úspěšná válečná operace byla po sedmi dnech nuceně ukončena na zásah Paříže, v níž razantní československý postup vyvolal silnou nevoli. 30. ledna byla válečná operace zastavena. Na straně Československa stála 44 životy, z nich přibližně jednu třetinu padlých tvořili legionáři, a 121 raněných.

V Maďarsku po řadě sociálních výbuchů došlo 21. března 1919 po sovětském vzoru k ustanovení Maďarské republiky rad. Souběžně v nejnevhodnější době na domácí československé scéně došlo k vážným konfliktům mezi Itálií a Francií o vrchní velení československým vojskům na Slovensku, jež mělo svou mezinárodní dimenzi mezi oběma spojeneckými státy. Maďaři, kteří sice utrpěli porážku s Rumunskem na frontě v Sedmihradsku, urychleně postavili další vojenské jednotky a dělnické gardy. Vypjatý uražený nacionalismus především maďarských důstojníků a revoluční entusiasmus dělníků a částečně i rolníků za situace, kdy Maďaři postavili podstatně silnější a lépe vyzbrojenou armádu než Čechoslováci, znásobovaly jejich sílu v klimu sociálně rozvrácené Evropy. Za nastalé situace naznal generál Štefánik, že jeho přítomnost u vojsk na Slovensku je nezbytná. Pro rychlost přesunu zvolil letadlo. Při návratu do vlasti, jenž by zajisté byl jednoznačně triumfální, se jeho letadlo při přistávacím manévru zřítilo a on i s celou italskou posádkou dne 4. května 1919 zahynul.

Československá vojska koncem dubna postoupila při vyčišťování území jižního Slovenska od řádících banditů za demarkační linii s Maďarskem, poskytla Maďarsku záminku pro plánovaný vojenský vpád na území Slovenska. Licoměrná záminka však našla sluchu u dohodových velmocí, jež kritizovaly Československo za vyprovokování (dalšího) vojenského konfliktu. Boje na Slovensku fakticky začaly v noci z 20. na 21. května 1919. Počátek bojů se nevyvíjel pro československé jednotky příznivě. Nečekaná porážka u Miškovce 23. 5. 1919 byla důsledkem podcenění vážnosti situace především vojenskými i politickými veliteli, kteří nepředpokládali, že bojová akce se vyvine v regulérní válku. Svou roli též sehrála špatná koordinovanost vojsk na Slovensku, podléhajících jednak italskému, jednak francouzskému velení, a též to, že čs. vojsko sestávalo jednak z legionářů, jednak z oddílů domácího vojska, vedeného někdejšími rakousko-uherskými důstojníky. Na naléhavou žádost Bratislavy docházelo k výměně

těchto velících důstojníků za důstojníky legií. V noci z 31. 5. 1919 na 1. 6. 1919 byla uskutečněna ujednaná výměna italských důstojníků za francouzské. Z českých důstojníků stál v čele vojsk plukovník J. Šnejdárek. V čele nově přeskupených pluků a praporů stanuli legionářští velitelé. Maďarská vojska postupovala dále do nitra Slovenska. Padlo Štúrovo, Nové Zámky, Levice a 6. 6. Košice. Ohrožena byla sama Bratislava. Tuhý odpor legií učinil však definitivní ukončení ofenzivních bojů Maďarů v tomto směru.

Pod vlivem Maďarů došlo 16. června 1919 v Prešově k ustavení Slovenské republiky rad. V čele tohoto uměle vytvořeného a nepromyšleného státního útvaru stanul český novinář A. Janoušek (1877-1941). Trvání této „republiky“ bylo časově omezeno na tři týdny, a to po dobu přítomnosti maďarských vojsk v Prešově. Postup maďarských vojsk pokračoval. 8. 6. Obsadila Michalovce, 10. 6. Bardejov. Teprve 7. června po stále trvajících energických protestech ministra zahraničí Beneše, dohodové mocnosti prostřednictvím Georga Clemenceaua (1841-1929), ministerského předsedy Francouzské republiky, svou varovnou notou vyzvaly maďarskou vládu k vyklizení svých vojsk ze Slovenska. Budapešť na nótu nereagovala. Bylo to za situace, kdy československá vojska počala zaznamenávat první válečné úspěchy. Ta přešla na několika frontách do úspěšného protiútoků. Vyznamenaly se zejména vojenské útvary francouzských a italských legií. 15. června obdržela maďarská vláda ostrou nótu, již byla varována, nevyklidí-li území Slovenska, zasáhnou proti Maďarsku dohodové velmoci vojensky. Maďaři však nótu ignorovali a pokračovali nadále ve vojenských operacích.

Dne 25. 6. 1919 bylo uzavřeno příměří. Českoslovenští legionáři se konečně mohli vracet do svých domovů. Francouzští a italští legionáři konečně mohli stanout v náručí svých rodin. Jiná byla ale situace u legionářů ruských. Stále ještě nebyli na půdě republiky. Jejich nálada vesměs byla pokleslá, vznik republiky mnozí z nich přijali chladně. Byli unaveni, vyčerpaní. Po dlouhých neustálých vyčerpávajících bojích, zklamání, že jim na pomoc nepřišla ani slibovaná velká ruská armáda, ani armády dohodových velmocí, způsobilo pomalý rozklad jejich příkladné morálky. V legionářských jednotkách to doslova vřelo. Množily se případy, kdy vojáci i celé jednotky odmítali plnit rozkazy a museli být k jejich plnění přinuceni hrozbou palby z kulometů do jejich řad. Morálce legionářů nepřidalo ani to, že si oni, demokraté, uvědomovali, že v bojích na Sibiři mnohdy podporovali diktátora Alexandra Vasiljeviče Kolčaka (1874-1920).

Sám Štefánik, který vojska navštívil, byl nemile překvapen vážností situace. V prosinci 1918 přistoupil k reorganizaci armády; ta z armády revoluční, vznikem Československa, se stala regulérní pravidelnou armádou. Tomu odpovídala opatření, jež ve vojsku jako ministr obrany provedl. Jedním z nich bylo zrušení komitétů a zákaz konání vojenského sjezdu. Věděl, že je nutné obnovit kázeň, a to i za cenu zrušení demokratických principů revoluční armády, na nichž byly legie vybudovány. Po řadě inspekčních cest, jež vykonal v prosinci 1918 a následující měsíc, došel k závěru, že postavení vojska je tragické.

Situace se poněkud uklidnila, když československá vláda v listopadu 1919 nahradila plnomocníka vlády Bohdana Pavla (1883-1938) dr. Václavem Girsou (1875-1954), jenž si získal důvěru legionářů svým manifestem Spojencům, jímž odsoudil vládu admirála Kolčaka a odmítl vojenskou ochranu jeho režimu.

Tečku za působením československých legií v Rusku vytvořilo předání ruského zlatého pokladu sovětským orgánům, jež proběhlo v několika etapách od 26. února 1920 do 1. března 1920.

## 2.2 Osud legionářů osudem hrdinů

Organizaci přepravy československých legionářů provázela řada problémů. Jejich největší část byla z Vladivostoku odtransportována v období mezi prosincem 1919 a zářím 1920. Návrat domů, do vlasti, kterou svým potem a svou krví, mečem i ohněm osvobozovali, byl silně emocionální, pozdější zařazování do mírového občanského života mnohdy obtížné.

Ve dvacátých letech postupně probíhal proces unifikace československé armády. Generální štáb i důstojnictvo čs. armády tvořili jak bývalí rakousko-uhersí důstojníci, tak důstojníci z řad legionářů, většinou ruských. Armádu fakticky vedli legionáři. Náčelníkem hlavního (generálního) štábu byl generál Jan Syrový. V armádě však sloužila menšina legionářů, vesměs generálů a důstojníků ve velitelských funkcích, zatímco masa legionářů, vojáků častokrát tělesně i duševně postižených o službu v armádě již zájem neměla. Obtížné bylo i jejich zařazování na trhu práce, již počátkem dvacátých let se počala přetřásat řada otázek souvisejících s legiemi, jejich vystoupením v Rusku atd.

Pro legionáře byl zvláště bolestný konec první republiky, pouhých dvacet let po jejím vzniku. Nadšení po jmenování gen. Jana Syrového ministerským předsedou ve chvílích nejvyššího ohrožení republiky hitlerovským Německem a jeho rozhodná mobilizace vojenských sil 23. září 1938 následovala o to těžší deziluze po přijetí kapitulčních podmínek nadiktovaných nám dosavadního spojenci a Hitlerem 30. září, tzv. mnichovskou dohodou. Podpisy ministerského předsedy spojenecké Francie Edouarda Daladiera (1884-1970) a Nevilla Chamberlaina (1869-1940), ministerského předsedy Velké Británie, vedle podpisů Benita Mussoliniho (1883-1945), ministerského předsedy Itálie (ostatně bývalého spojence Československa) a Adolfa Hitlera (1889-1945), vůdce Německa, zůstanou navždy skvrnou na cti západních mocností.

Osudy československých legionářů až na výjimky jsou osudy statečných obránců vlasti. Ať už se zapojili do domácího protinacistického odboje v Obraně národa, anebo do zahraničního odboje na východě či na západě.

Jmenujme některé z těch, kteří si zaslouží i posmrtné úcty národa. Jsou jimi s řadou nejmenovaných generálové a důstojníci československé armády, bývalí legionáři František Moravec (1895-1966), Rudolf Viest (1890-1945), Karel Kutlvašr (1895-1961), Alois Eliáš (1890-1942), Jan Sergej Ingr (1894-1956), Hugo Vojta (1885-1941), Bohuslav Všeťka (1893-1942), Bedřich Homola (1887-1943), Josef Balabán (1894-1941), Josef Mašín (1896-1942), Vojtěch Luža (1891-1943), Zdeněk Novák (1891-1988), Lev Prchala (1892-1963), Bedřich Neumann (1891-1964), Karel Klapálek (1893-1984), Alois Liška (1895-1977), Karel Janoušek (1893-1971), Heliodor Píka (1897-1949), Ludvík Svoboda (1895-1979), Jan Kratochvíl (1889-1975), Bohumil Boček (1894-1952), František Hieke (1893-1984), Antonín Hasal (1883-1960), Sergej Vojtechovský (1883-1951), Karel Lukas (1897-1949).

## Epilog

Chtělo by se říci spíše epitaf. Nad posledními z osvoboditelů se již navrstvil rov hlíny či se za nimi zavřela železná vrata krematoria. Když někdo bude zpochybňovat opodstatněnost dříve československé, nyní české armády, nechť se alespoň letmo

obeznámí s těmi novými českými a slovenskými dějinami, jež se počaly psát právě před sto lety. Ať si udělá trochu času a obeznámí se alespoň trochu s osudy těch nejznámějších postav, osobností, jež dokázaly se zbraní v ruce jít do vyčerpávajících bojů s vidinou samostatného demokratického státu a vědět, že se nemusejí vrátit ani nezmrzačení, ani živí. Někdo může podotknout, že byli mladí a nerozumní. Ne všichni byli již „tak mladí“. Co však tyto lidi vedlo k tomu, že po dvaceti letech opětovně riskovali a mnohdy též položili své životy, když byla jejich vlast znásilněna německou okupací? Co jiného než právě láska k vlasti, čest a povinnost vojáka, jejího obránce.

Snad největší tragédií jejich životů a života našich národů (českého i slovenského) je to, že po roce 1948 začal komunistický režim programově dokončovat to, co nestačili němečtí nacisté; nejen existenčně, ale též fyzicky likvidovat ty nejstatečnější, nejčestnější. Místo vyznamenání a celoživotní úcty rozsudky smrti, dlouhodobého těžkého žaláře, zbavování občanských práv, čestných práv, akademických hodností, degradování generálů a důstojníků na prosté vojíny.

Legionáři stojí v čele těch, kteří tvoří vojenské tradice našich novodobých dějin, spolu s ostatními bojovníky za svobodu a demokracii, o nichž tu nebyla řeč, včetně vojáků Armády České republiky na čele s těmi, kteří plní své spojenecké úkoly v zahraničních vojenských misích.

Snad nastane doba, kdy lidem opětovně nebude připadat směšné říci „vlast“, „služba vlasti“, „láska k vlasti“.

### Odkazy v textu:

- [1] MEDEK, R. ed. *Za svobodu. Díl I. (1914-1920)*, Praha: Vyšehrad, 1925, záhlaví.
- [2] *První světová válka - Historie Zakarpatské Ukrajiny*. Dostupné na <http://zakarpattia.net/zakarpatska-ukrajina/historie/prvni-svetova-valka.html>.
- [3] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Praha: Mladá fronta, 1996, ISBN 80-204-0580-1, s. 103.
- [4] Tamtéž, s. 104.
- [5] Tamtéž, s. 147.

### Literatura:

Základním souhrnným informačním zdrojem je následující vynikající práce:

KUDELA, I. O slavné bitvě u Zborova.. *Vojenské rozhledy*, 2005, roč. 14 (46) č. 1, s. 139-149, ISSN 1210-3292 (print), ISSN 2336-2995 (on line).

KUDELA, I. Anabáze ruských legií 1918-1920. *Vojenské rozhledy*, 2004, roč. 13 (45) č. 1, s. 154-162, ISSN 1210-3292 (print), ISSN 2336-2995 (on line).

KUDELA, I. Aksakovská tragédie: Smrt plk. Josefa Švece. *Vojenské rozhledy*, 2003, roč. 12 (44) č. 3, s. 151-156, ISSN 1210-3292 (print), ISSN 2336-2995 (on line).

PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Praha: Mladá fronta, 1996, ISBN 80-204-0580-1, 283 str.

*ABC světových dějin*. OLIVA, P.- JANÁČEK, J. - KOŘALK, J. (eds.). 1. vydání, Praha: Orbis, 1967, 11-017-67, 02/65, 1177 str.

*Za svobodu. Díl I. (1914-1920)*. MEDEK, R. (ed.), vlastním nákladem. Praha: Vyšehrad, 1925, 841 str.

*Za svobodu. Díl V. (1914-1920)*. MEDEK, R. (ed.), vlastním nákladem. Praha: A. Němec a spol. 1929, 900 str.

*Zakarpatská Ukrajina - Vznik Československa*. Dostupné na <http://zakarpattia.net/zakarpatska-ukrajina/historie/vznik-ceskoslovenska.html>.